

Estudi sobre la grafia correcta
dels noms de les explotacions agrícoles
de Menorca
(Ciutadella, Ferreries, es Migjorn Gran
i es Mercadal)

Joan Xavier Juaneda Arriarán

Beques d'estiu 2008
Consell Insular de Menorca

ÍNDEX

1. Introducció

2. Recull de normativa

3. Anàlisi de dades i estadístiques

3.1. Ciutadella

3.2. Ferreries

3.3. Es Migjorn Gran

3.4. Es Mercadal

4. Conclusions

5. Bibliografia

6. Annexos: Relació de topònims

1. INTRODUCCIÓ

A continuació, presentam el resultat final de l'Estudi sobre la grafia correcta dels noms de les explotacions agrícoles de Menorca que durant tres mesos i mig hem anat elaborant. En primer lloc, cal analitzar els objectius que ens hem proposat realitzar i el mètode de treball que hem seguit per elaborar-lo.

En principi, l'objectiu de l'estudi era conèixer el nom de totes les explotacions agrícoles de Menorca per poder fomentar l'ús correcte dels topònims de l'illa en els noms d'aquestes explotacions agrícoles. Tanmateix, l'extensió del recull toponímic i el temps que podíem dedicar-hi ens va fer replantejar des del principi l'aplicació de l'estudi. Per això vam decidir reduir-ne l'extensió i abastar la meitat ponent de l'illa. Els termes municipals de Ciutadella de Menorca, Ferreries i Es Migjorn Gran van ser recorreguts totalment i es Mercadal parcialment. La carretera de Sant Tomàs a Migjorn Gran i d'aquest a Mercadal funciona com a frontera de la part sud de l'illa: les explotacions agrícoles d'ambdues voreres han estat recollides. La carretera que condueix a les platges de Tramuntana (fins al cap de Cavalleria) l'hem establerta com a frontera de la part nord de l'illa.

El segon objectiu de l'estudi, la seva finalitat, consisteix a fomentar l'ús correcte dels topònims de l'illa en els noms de les explotacions agrícoles. Tot i que no s'ha pogut recórrer tota la geografia menorquina per tal d'establir-ne la forma correcta, n'hem aconseguit recollir gran part i aproximar-nos així a aquest segon objectiu.

El mètode de treball que hem seguit per tal d'assolir els propòsits inicials ha estat força efectiu ja que disposàvem de les eines necessàries per aconseguir-ho. El punt de partida era la llista amb els noms oficials de les explotacions agrícoles. Les possessions que no funcionaven com explotació agrícola no hi tenien cabuda, encara que després n'hem incloses bona part ja que preferíem deixar constància del topònim que perdre'n la referència. El *Mapa arqueològic de Menorca* del gran referent en el camp de la toponímia Josep Mascaró Passarius ens ha servit per anar situant geogràficament les diferents possessions i poder així recollir-ne les dades pertinents. El treball de camp ha consistit a recórrer els diferents camins de l'illa que condueixen a les possessions objecte de la nostra anàlisi. Ha estat una tasca minuciosa ja que havíem d'anar explotació per explotació i deixar constància del tipus de suport o de rètol de cada possessió (en el cas de trobar-ne) i

comprovar-ne l'estat de conservació i prendre'n imatges. Prendre nota de cada lloc que trobàvem ens permetia comprovar més tard si és correcta la forma que apareix al rètol i també descobrir el nom legal de cada explotació. No ha estat un treball fàcil però sempre que ens han sorgit dificultats hem trobat algú que ens ha ajudat a resoldre els dubtes. Gairebé tothom que ens hem trobat ha estat molt amable i atent.

Quan hem tingut recollides totes les dades necessàries per elaborar l'estudi ens hem informat de la normativa existent sobre toponímia. El Decret 36/1988 de la Conselleria d'Educació i Cultura¹ i el *Corpus de Toponímia de Menorca* del ja citat anteriorment Josep Mascaró Passarius han estat les nostres fonts d'informació. D'aquesta manera hem pogut corregir el topònim d'aquelles explotacions agrícoles el rètol de la qual tenien mal escrit. Un exemple d'això és la possessió de Son Ferrer, que apareix escrita com "Son Farre". En altres casos la falta tan sols es devia a la manca d'accent, a causa de la majúscula de les lletres, com passa amb Binibò. A les estadístiques que hem realitzat sobre la forma correcta del topònim també hem reflectit els casos d'explotacions agrícoles el nom de la qual era incomplet, com succeeix amb Sant Josep de Ruma, on trobam tan sols "Sant Josep", o d'aquelles en el rètol de la qual sobraven elements, això és el cas per exemple de "Son Olivar de Dalt", en principi tan sols Son Olivar. A les estadístiques també apareixen altres dades, com pot ser l'estat de conservació del suport o rètol. Els resultats d'aquestes són fruit de les dades convenientment classificades de cada explotació agrícola.

Amb aquest procés de comprovació de les dades i posterior classificació hem pogut obtenir una mostra força precisa de la situació actual de les explotacions agrícoles menorquines i conèixer de ben a prop la incorrecció ortogràfica de moltes d'elles i la falta de senyalització de moltes d'altres.

En tots els casos les variables observades han estat les següents:

- a) Nom legal o raó social de l'explotació agrícola
- b) Nom que figura al rètol
- c) Topònim correcte
- d) Tipus de suport i estat de conservació del rètol

¹ Conselleria d'Educació i Cultura: Decret 36/1988, de 14 d'abril, pel qual es publiquen en el BOCAIB les formes oficials dels topònims de les Illes Balears.

2. RECURS DE NORMATIVA EXISTENT SOBRE TOPONÍMIA

Josep Mascaró Passarius va deixar recollit en el seu *Corpus de Toponímia de Menorca* els noms propis de les possessions i alqueries de l'illa, a més del de molts altres indrets de la geografia menorquina. Com bé ell mateix diu "...avui seria totalment inútil aquesta recerca. El camp està abandonat, els casals de possessió inhabitats i en ruïnes. La majoria de pagesos viu a les ciutats i la gent que es troba al camp són treballadors aliens a les tradicions toponímiques i a la llengua del país, que poca o cap ajuda poden donar al toponimista i a l'investigador".² Tot i això, el seu exhaustiu estudi ens ha permès avui registrar amb força encert el nom de les diferents explotacions agrícoles que actualment funcionen a la part ponent de l'illa. També hem pogut comprovar com alguna de les que recull Mascaró Passarius ja no tenen activitat.

Tot seguit desenvoluparem els criteris que han regit l'edició del ja esmentat *Corpus de Toponímia de Menorca*. La premissa bàsica és respectar els criteris i els usos de l'autor ja que la preparació indiscutible de Mascaró Passarius li permetia decidir més que ningú la forma correcta dels diferents topònims. Encara que és cert que tothom pot cometre errors. Per aquest motiu és important "discernir allò que és la voluntat de l'autor i allò que poden ser lapsus o distraccions accidentals en el seguiment dels propis criteris. Dit altrament, hem fet un gran esforç, no sabem si reeixit, per a intuir les correccions que l'autor hauria agraït i copsar quines coses hauria volgut que li fossin respectades."³

S'ha substituït, per exemple, "*Russó* per *Rossó* (Rosselló). Tanmateix, no hem tocat l'original en casos no tan evidents"⁴ Com bé explica Bibiloni "el mateix caràcter descriptiu (de l'obra) porta l'autor a recollir els topònims amb l'article salat, propi de la llengua col·loquial, tot fent patents els casos en què l'article usual no és garantia que així es diu o s'ha dit en la llengua corrent; primer perquè molts de topònims extrets de documents són consignats tal com apareixen en aquests documents, que, com se sap, és tradicionalment amb l'article literari; i, a més, perquè l'autor aplica el criteri, que hem respectat, d'escriure sistemàticament *els* si el mot següent comença en vocal, com *els Alocs*." De fet, el Decret 36/1988 de la Conselleria d'Educació i Cultura⁵ oficialitza les formes dels topònims de les Illes Balears normativitzant l'article, l'ús de majúscules i altres qüestions

2 JOSEP MASCARÓ PASSARIUS, *Corpus de Toponímia de Menorca, tom I*, Hora Nova S.A. (Maó, 2005) p.17

3 JOSEP MASCARÓ PASSARIUS, *Corpus de Toponímia de Menorca, tom I*, Hora Nova SA (Maó, 2005). A la p.15 *Nota sobre els criteris d'edició*, Gabriel Bibiloni

4 Ídem.

5 Conselleria d'Educació i Cultura: Decret 36/1988, de 14 d'abril, pel qual es publiquen en el BOCAIB les formes

menors. Aquest Decret, sota l'assessorament de la Universitat de les Illes, recomana l'ús de l'article en “el nom oficial dels nuclis de població o altres topònims, majors o menors” per poder ajustar “la solució adoptada per la llengua parlada local”. També diu que “només cal usar la majúscula quan l'article es trobi en posició inicial absoluta o després de pausa. En tots els altres casos, inclosos els llistats toponímics i la cartografia, és aconsellable la grafia de l'article en minúscula.”

Pel que fa a l'ús de l'article estàndard, el Decret 36/1988 dona com “admissibles les formes amb l'article estàndard dels topònims que en la llengua parlada duen article”. Finalment, s'exposa el criteri de la coherència ortogràfica de l'article que diu “que en contacte amb les preposicions *a, de, per*, les solucions més escaients són: *as, des, pes*, corresponents a *al, del, pel* i a *als, dels, pels*; igualment en contacte amb la contracció *ca*, la solució recomanada és *cas*, corresponent a *cal* i *cals*. Pel que fa a l'article *es*, seguit de mot començat amb vocal, consideram preferible *es* en lloc de *ets* (solució usual també en eivissenc actual): *es Hostalets*.”

“En canvi, “son”, havent esdevingut una forma fossilitzada el significat originari de la qual (ço d'en) s'ha perdut, produiria una complicació innecessària haver-lo de separar davant vocal: així, sembla preferible la grafia *Son Armadams* a la grafia *So n'Armadams*.”

Altres detalls lingüístics que hem tingut en compte per elaborar la correcció toponímica d'aquelles explotacions en què calia, estan acuradament explicats per Bibiloni en la *Nota sobre els criteris d'edició*. “A Menorca hi ha molts de topònims, d'etimologia dubtosa, que es poden veure escrits de dues maneres” com passa amb *Alpútzter* i *Alputze*. “Hem respectat, òbviament, la preferència de l'autor, que és la primera forma de les dues que apareixen”. Pel que fa a “els cognoms que apareixen en topònims, contràriament a la tendència actual, són escrits d'acord amb l'ús tradicional i no amb la grafia del cognom normalitzada: *Son Triay* (Son Triall).” “Alguns topònims formats per dues paraules, que actualment hom tendeix a escriure de manera aglutinada, també són consignats en el Corpus d'acord amb l'ús més tradicional: per exemple, *Torre Llafuda* (Torrellafuda).”⁶

Per acabar aquest breu recull de normativa existent sobre toponímia, cal recordar el ja comentat article plural davant vocal que com explica Mascaró Passariu “en tost d'*ets* dels plurals, escrivim

oficials dels topònims de les Illes Balears.

6 JOSEP MASCARÓ PASSARIUS, *Corpus de Toponímia de Menorca, tom I*, Hora Nova SA (Maó, 2005). A la p.16 *Nota sobre els criteris d'edició*, Gabriel Bibiloni

els”⁷ Totes aquestes premisses que acabam de resumir han regit els nostres criteris per elaborar la base de dades que ens ha servit per fer l’estudi, amb tota la informació necessària convenientment classificada i amb els gràfics sobre l’ús correcte dels topònims de l’illa que hem extret després d’analitzar els continguts de la base de dades.

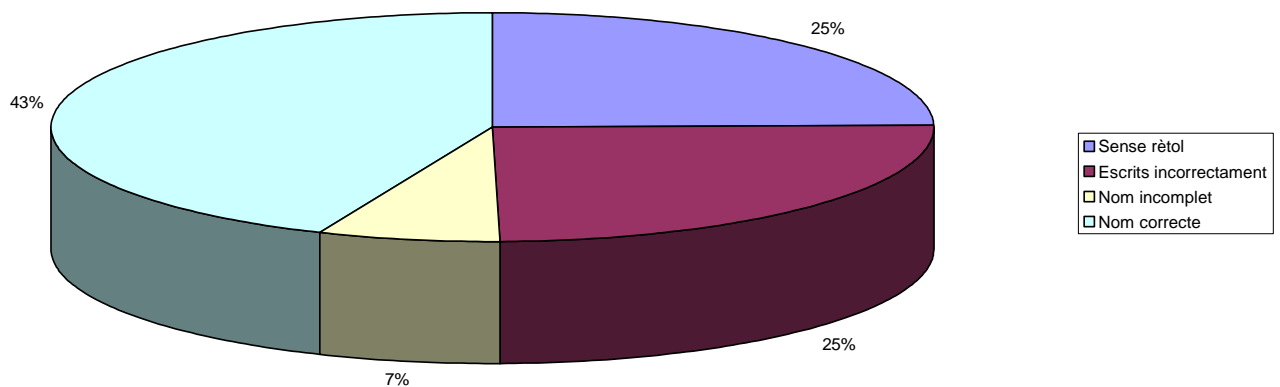
3. ANÀLISI DE LES DADES I ESTADÍSTIQUES

Si analitzam les dades obtingudes, els resultats per municipis serien els següents:

3.1. Ciutadella

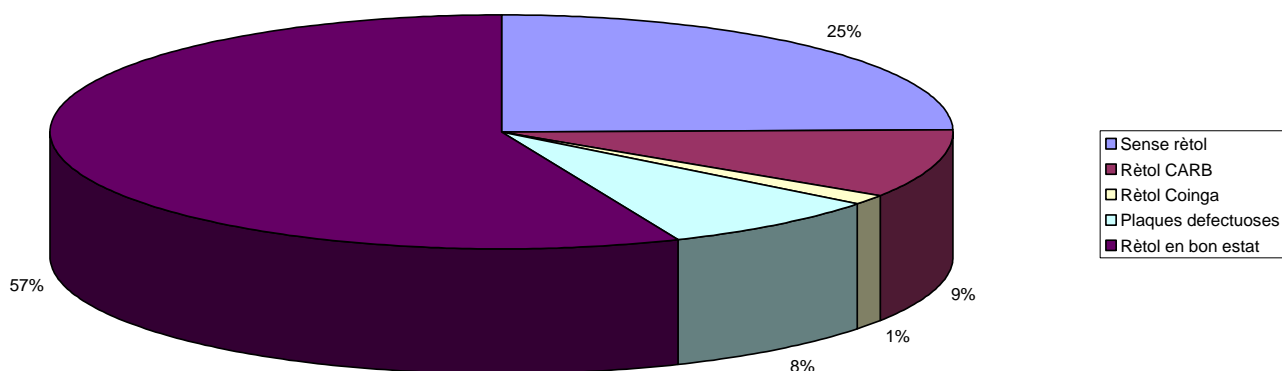
Pel que fa als noms de les explotacions agrícoles, hem obtingut les dades reflectides en el quadre i el gràfic següents:

Sense rètol	37
Escrits incorrectament	37
Nom incomplet	10
Nom correcte	65
total	149

Quant a l'estat de conservació del rètols, els resultats són aquests:

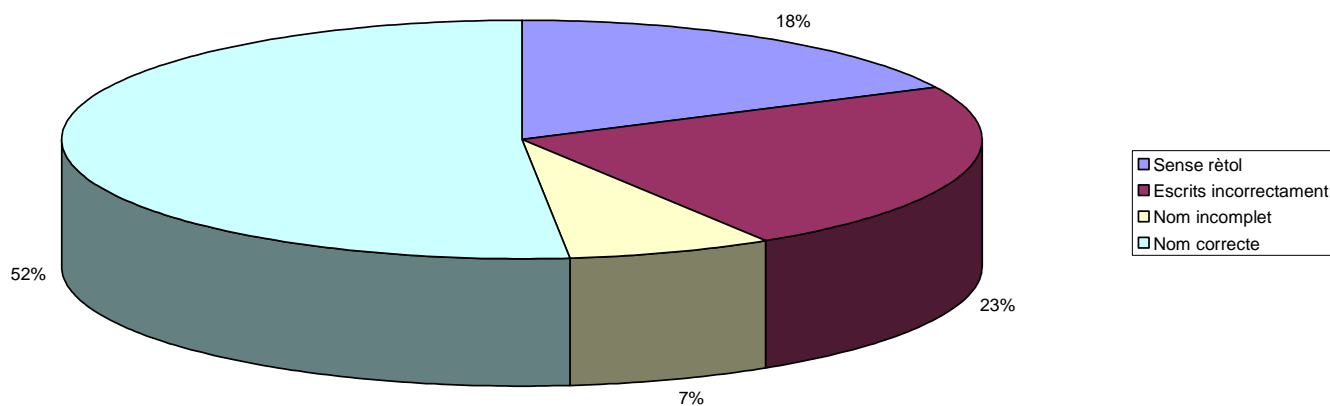
Sense rètol	37
Rètol CARB	14
Rètol Coinga	2
Plaques defectuoses	12
Rètol en bon estat	84
Total	149

3.2. Ferreries

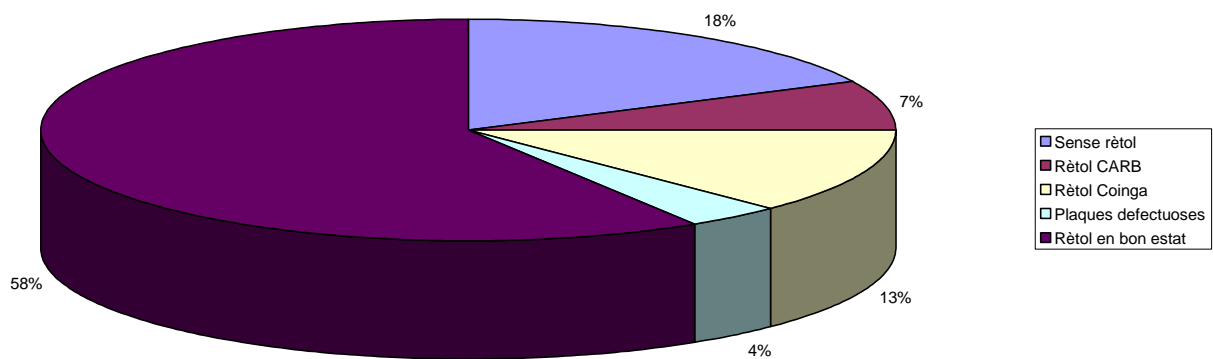
Pel que fa als noms de les explotacions agrícoles, hem obtingut les dades reflectides en el quadre i el gràfic següents:

Sense rètol	10
Escrits incorrectament	13
Nom incomplet	4
Nom correcte	29
Total	56

Quant a l'estat de conservació del rètols, els resultats són aquests:

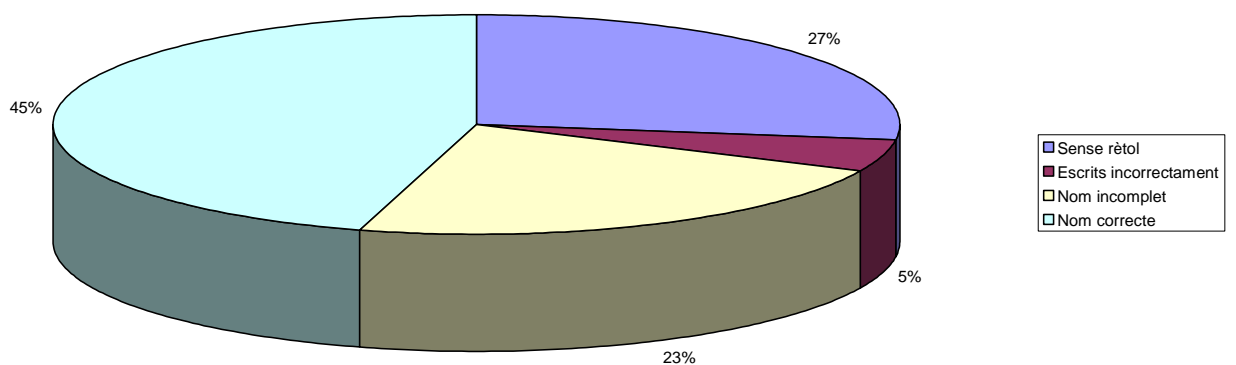
Sense rètol	10
Rètol CARB	4
Rètol Coinga	7
Plaques defectuoses	2
Rètol en bon estat	33
Total	56

3.3. Es Migjorn Gran

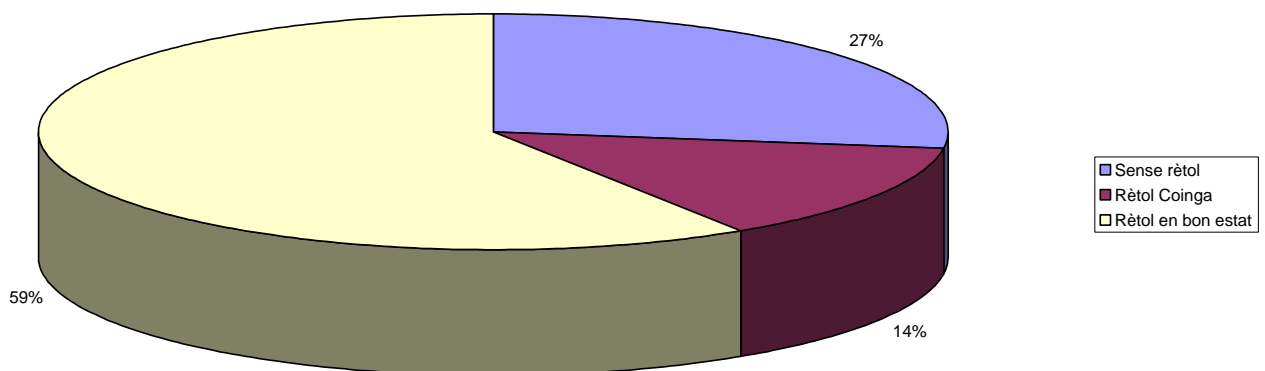
Pel que fa als noms de les explotacions agrícoles, hem obtingut les dades reflectides en el quadre i el gràfic següents:

Sense rètol	6
Escrits incorrectament	1
Nom incomplet	5
Nom correcte	10
Total	22

Quant a l'estat de conservació del rètols, els resultats són aquests:

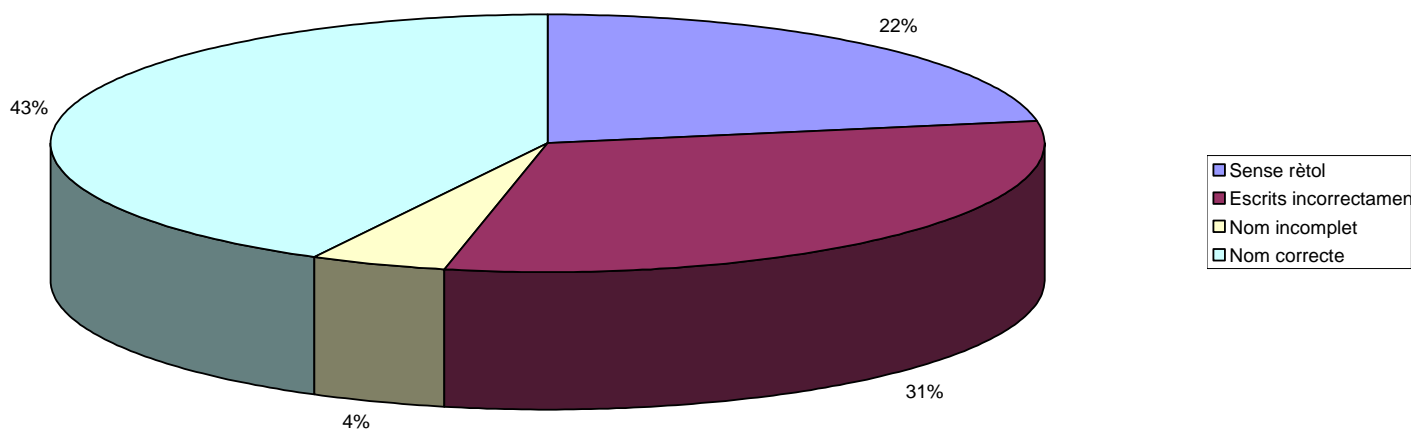
Sense rètol	6
Rètol Coinga	3
Rètol en bon estat	13
Total	22

3.4. Es Mercadal

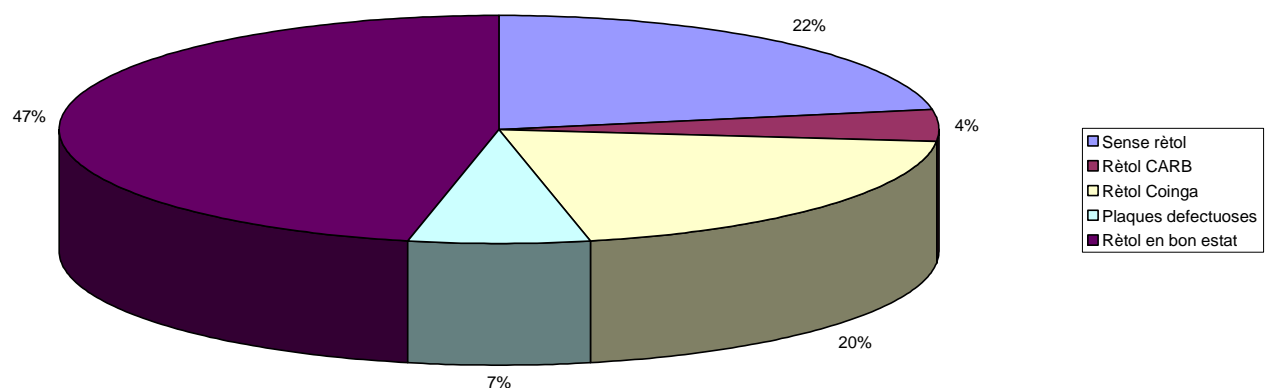
Pel que fa als noms de les explotacions agrícoles, hem obtingut les dades reflectides en el quadre i el gràfic següents:

Sense rètol	10
Escrits incorrectament	14
Nom incomplet	2
Nom correcte	19
Total	45

Quant a l'estat de conservació del rètols, els resultats són aquests:

Sense rètol	10
Rètol CARB	2
Rètol Coinga	9
Plaques defectuoses	3
Rètol en bon estat	21
Total	45

Dels quatre municipis analitzats, Ferreries és el que té el percentatge més elevat de rètols correctes (52%), mentre que la resta es mouen entre el 43 i el 45%. Així mateix, Ferreries és el municipi on hi ha menys explotacions sense rètol: només el 18%. A la resta de municipis el percentatge de llocs sense rètol oscil·la entre el 22 i el 27%.

Pel que fa a l'estat de conservació del rètol, a Ciutadella el 57% veim que estan en bon estat, mentre que n'hi ha un 8% de defectuosos. Així, si sumem els 8% defectuosos, el 32% d'incorrectes i el 25% sense rètol, podem concloure que, a Ciutadella, el 65% dels rètols necessiten ser canviats o corregits.

A Ferreries, on el 58% dels rètols estan en bon estat i només el 4% són defectuosos; si sumem aquests als incorrectes (30%) i als inexistents (18%), tenim que cal canviar o corregir el 52% dels rètols.

En el cas des Migjorn Gran no trobam rètols defectuosos pel que fa a l'estat de conservació, però hi ha un 27% de llocs sense rètol i un 28% d'incorrectes o incompleets, amb la qual cosa ens trobam amb el 55% de rètols que cal esmenar o instal·lar.

I finalment, as Mercadal, trobam un 47% dels rètols en bon estat i un 7% de defectuosos. Si a aquests, hi sumam els incorrectes (28%) i els inexistents (27%), tindrem un percentatge del 62% de rètols per esmenar o instal·lar de nou.

4. CONCLUSIONS

Per poder deixar enllestit l'estudi toponímic sobre la grafia correcta dels noms de les explotacions agrícoles de Menorca cal extreure'n les conclusions pertinents. Per començar, cal reafirmar la utilitat d'aquest estudi, ja que com hem pogut comprovar al llarg d'aquest treball són moltes les explotacions agrícoles el rètol de les quals no figura correctament escrit. Això, juntament amb el fet que moltes d'aquestes possessions no disposaven de rètol identificatiu, ens dificultava de poder reconèixer-les. Tot i això, podem confirmar l'efectivitat del treball de camp, ja que la recerca geogràfica de cada explotació va ajustar-se al que ens esperàvem trobar segons el mapa. Hem d'agrair l'ajuda que ens van proporcionar en els moments de dubte aquelles persones que consultàvem. El camp menorquí és ple de gent amable i disposada a ajudar.

La part de l'estudi que va resultar més difícil va ser associar el nom oficial de l'explotació agrícola amb la que correspon sobre el mapa ja que, en alguns casos, aquest i el nom correcte (o si més no el que apareix al rètol, quan se'n troba) no tenen res a veure. En la majoria d'aquests casos succeeix que l'explotació està registrada amb el nom del propietari, arrendatari o pagès. Pel que fa al descobriment de la forma correcta del nom de cada possessió hem de reconèixer que no ens vam trobar amb gaire problemes, ja que el bon material de què disposàvem ens va permetre dur-ho a terme. Per tant, podem concloure que la classificació de les dades recollides és ben fiable, sobretot pel que fa a la constatació de l'adequació o no dels noms dels llocs a la grafia correcta.

Els gràfics que hem pogut extreure a partir de la classificació de les dades ens confirmen que la recerca per la part de ponent de l'illa ha resultat ben útil. Aquests gràfics ens mostren com una part considerable dels llocs que hem recorregut no disposen de rètol identificatiu. A Ciutadella, per exemple, la meitat dels topònims recollits o bé no estan ben escrits, o bé no figuren. Els gràfics

també mostren el nombre de suports defectuosos o il·legibles, que no són molts, tot i que és cert que n'hem trobat molts de vells o gastats (que acuradament hem descrit) que no hem considerat com defectuosos. Es pot veure també com la forma correcta d'alguns topònims apareix en el rètol incompleta o amb excés d'elements.

La conclusió final sobre aquest estudi és que cal posar a l'abast de les explotacions agrícoles les eines necessàries perquè aquesta constatació de la grafia correcta es faci visible i poder així fomentar l'ús correcte dels topònims de l'illa en els noms d'aquests llocs que hem recorregut i analitzat durant aquest darrers tres mesos.

Per acabar, només cal agrair la immensa oportunitat de què hem disposat al poder realitzar un estudi d'aquestes característiques. Ha estat un gust poder posar aquest gra d'arena al foment de l'ús correcte dels topònims de Menorca, a més de gaudir descobrint racons amagats i preciosos de la geografia de l'illa, conversant amb la gent del camp i coneixent tradicions, costums i anècdotes d'aquests indrets que hem recorregut.

5. BIBLIOGRAFIA

- Conselleria d'Educació i Cultura: Decret 36/1988, de 14 d'abril, pel qual es publiquen en el BOCAIB les formes oficials dels topònims de les Illes Balears.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari de la llengua catalana*, Edicions 62, Barcelona, 2007
- MASCARÓ PASSARIUS, Josep. *Corpus de Toponímia de Menorca*, Hora Nova S.A. (Maó, 2005).
- MASCARÓ PASSARIUS, Josep. *Corpus de Toponímia de Menorca, tom I*, Hora Nova SA (Maó, 2005). A la p.15 *Nota sobre els criteris d'edició*, Gabriel Bibiloni
- MASCARÓ PASSARIUS, Josep. *Mapa arqueològic de Menorca*, EDIM, Ciutadella de Menorca

6. ANNEXOS: Relació de topònims

Aquest apartat es troba en procés de revisió i unificació amb l'estudi fet el 2009, per la qual cosa tota la informació s'incorporarà posteriorment a la web en l'apartat de "Llengua".